

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-48>

УДК 331.5

ПРОБЛЕМАТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

PROBLEMATIC ASPECTS AND PRAGMATISM OF THE FUNCTIONING OF THE LABOR MARKET UNDER THE CONDITIONS OF STATE OF WAR

Берестецька Олена Михайлівнакандидат економічних наук, доцент,
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7119-4496>**Гончар Галина Петрівна**кандидат економічних наук, доцент,
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1484-1666>**Berestetska Olena**

Ternopil Ivan Puluj National Technical University

Honchar HalinaChortkiv Educational and Research Institute of Entrepreneurship and Business
of West Ukrainian National University

У статті висвітлені особливості функціонування ринку праці в умовах воєнного стану з позиції практичного аспекту, використовуючи сучасні методи дослідження. Розглянуто стан та структуру вакансій за видами економічної діяльності та у професійному секторі у 2022 році. Проаналізовано пропозиції вакантних місць та показник безробітних на ринку праці України. Здійснено аналіз пропозицій вакантних місць та показника безробітних на ринку праці у 2022 році у регіональному розрізі. Висвітлено тенденції зміни кількості осіб, які мали статус безробітного за видами економічної діяльності та топ-20 видів економічної діяльності, де найбільше працевлаштованих безробітних у 2022 році. Визначено завдання відновлення ринку праці в умовах воєнного стану та у повоєнний період. Встановлено, що швидко відновити довоєнну ситуацію на ринку праці буде складно, країні необхідно визначитися з напрямками, яким віддати перевагу найближчим часом, щоб суттєво відновити параметри ринку праці до якісно нового рівня.

Ключові слова: ринок праці, вакансія, безробітний, робоче місце, ринок праці.

The article highlights the features of the functioning of the labor market under martial law from a practical perspective, using modern research methods. The state and structure of vacancies by types of economic activity and in the professional sector in 2022 were considered. The offers of vacant positions and the rate of the unemployed on the labor market of Ukraine were analyzed. An analysis of the offers of vacant positions and the rate of the unemployed in the labor market in 2022 in a regional section was carried out. The trends of changes in the number of persons who had the status of unemployed by types of economic activity and the top 20 types of economic activity with the most employed unemployed in 2022 are highlighted. The task of restoring the labor market in the conditions of martial law and in the post-war period is determined. It was found that the stabilization of the labor market should be one of the most important tasks of the national policy, taking into account the emergence of various population groups (people with disabilities) who suffered from military aggression. The central theme of the post-war recovery of the labor market should be an increase in the level of employment, which should include guarantees of a living wage, social support and comprehensive programs to increase the minimum wage. It has been established that it will be difficult to quickly restore the pre-war situation on the labor market, the country needs to decide on directions to be prioritized in the near future in order to significantly restore the parameters of the labor market to a qualitatively new level. It was revealed that the stabilization of the situation on the labor market should take into account the restoration

of human potential and capital, the creation of incentives for the rapid employment of employees, the formation of effective programs of retraining and advanced training in accordance with the requirements of the current situation, the attraction of donor funds for the creation of new jobs, forecasting of potential jobs, which will be in demand, development and implementation of employment programs for internally displaced persons, development of forms of remote employment of workers, etc.

Keywords: labor market, vacancy, unemployed, workplace, labor market.

Постановка проблеми. Війна внесла суттєві зміни в особливості функціонування бізнесу та пропозиції робочих місць на ринку праці. В результаті повномасштабної війни багато українців були змушені залишити країну та емігрувати за кордон. Найболючішим потрясінням для економіки стала та продовжує бути втрата людського капіталу. Так, повномасштабне вторгнення ворога спричинило великий відтік людського капіталу з України до країн Європи та призвело до міграційної кризи. Через міграцію, загибель військових і мирних жителів, депортацію українців до країни-агресора Україна втрачає наявну та потенційну робочу силу. Цей процес унеможливає повноцінне відтворення робочої сили, що призводить до зниження кваліфікаційно-освітнього рівня людського потенціалу на ринку праці. У нинішній ситуації збереження функціонування ринку праці як основного показника підприємницької діяльності є фактором забезпечення добробуту населення та зменшення втрат від переміщення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти функціонування ринку праці в умовах воєнного стану вивчають Н. Азьмук, Т. Васильців, О. Левицька, С. Пасека, О. Рудковський, П. Швець та інші. Так, Н. Азьмук [1] стверджує, що руйнівні наслідки російсько-української війни на ринку праці проявляються у втраті робочих місць, збільшенні розриву між попитом і пропозицією, поглибленні наявних навичок і появі нових, гендерному дисбалансі та неможливості повноцінного відтворення робочої сили. П. Швець [2] зауважує, що забезпечення мобільності робочої сили має велике значення для підвищення рівня зайнятості під час війни та економічного піднесення країни. Це сприятиме посиленню адаптивності та конкурентоспроможності. С. Пасека та А. Гуменюк [3] наголошують, що в умовах воєнного стану людський потенціал населення України залишається високим, незважаючи на значні міграційні втрати. Державна підтримка ринку праці України має бути системною та базуватися на розумінні викликів, можливостей і перспектив, щоб визначити пріоритети регулювання у сфері соціально-

трудових відносин. Т. Васильців, О. Левицька, О. Рудковський [4], досліджуючи структурні диспропорції і дисбаланси ринку праці області Карпатського регіону України в умовах війни, наголошують, що функціонування ринку праці цього регіону України супроводжується активізацією цілого комплексу ризиків і загроз, ключовими елементами яких є: зростання безробіття; збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру через потребу в соціальній допомозі внутрішньо переміщеним особам; посилення тиску на внутрішній ринок праці та посилення конкуренції за робочі місця в приймаючих регіонах, зокрема через збільшення внутрішньо переміщених осіб; послаблення кадрового потенціалу суб'єктів господарювання і появу дефіциту окремих спеціалістів.

Аналіз праць науковців засвідчує, що питання дослідження ринку праці в умовах воєнного стану потребують більш ґрунтовного вивчення, зокрема з позиції практичного аспекту.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті передбачено висвітлити особливості функціонування ринку праці в умовах воєнного стану з позиції практичного аспекту, використовуючи сучасні методи дослідження.

Для розкриття мети статті використано методи статистичного аналізу, порівняння, опису та логічного узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. З початком повномасштабної війни в Україні змінилися особливості функціонування ринку праці: через зменшення можливостей ринку впав рівень заробітної плати та зріс рівень безробіття.

В період 2022 року роботодавці повідомили центри зайнятості про наявність 396 тис. вакансій. Структура вакансій за видами економічної діяльності була такою: 18% вакансій пропонували на підприємствах переробної промисловості; 17% – у сфері сільського господарства; 14% – на підприємствах оптової та роздрібною торгівлі; 10% – у сфері освіти; 7% – у медичній сфері; 7% – у сфері транспорту; 6% – у сфері державного управління

та оборони. Найбільше вакансій у професійному секторі було для: робітників з обслуговування, експлуатації устаткування та машин (25%); кваліфікованих робітників з інструментом (15%); представників найпростіших професій (14%); працівників сфери торгівлі та послуг (13%); професіоналів (10%); фахівців (10%); службовців та керівників (6%) [5].

У 2022 році послугами Державної служби зайнятості скористалися 868 тис. зареєстрованих безробітних, що на 27% менше порівняно з відповідним періодом минулого року. За видами економічної діяльності 21% безробітних з досвідом роботи працювали в оптовій та роздрібній торгівлі; 15% – на підприємствах переробної промисловості; 15% – у сфері сільського господарства; 14% – у сфері державного управління та соціального страхування. Серед зареєстрованих безробітних за професійними групами переважають працівники сфери торгівлі та послуг (18%); робітники з обслуговування, експлуатації устаткування (17%); представники найпростіших професій (13%); службовці та керівники (13%); фахівці (11%); професіонали (10%); кваліфіковані робітники з інструментом (9%) [5].

За 2022 рік спостерігалось суттєве зниження кількості вакантних місць – у майже 3 рази порівняно із 2019 роком (рис. 1). Однак в період 2018–2022 років кількість безробітних найнижчою була у 2022 році (867,6 тис. осіб).

Доцільно зазначити, що в умовах воєнного стану відбувається структурний перерозподіл зайнятості як на галузевому, так і на регіональному рівнях. Що стосується галузевого сектору, то необхідно наголосити, що значна частина працездатних громадян перейшла з приватного сектору до секторів оборони та безпеки.

Акцентуючи увагу на регіональному перерозподілі, то найбільшу кількість вакантних місць у 2022 році пропонували підприємства Дніпропетровської та Львівської областей, а найменшу – Херсонської та Луганської (рис. 2). Щодо кількості безробітних у 2022 році, то найбільше їх було зафіксовано у Дніпропетровській та Харківській областях, а найменше – у Чернівецькій та Луганській.

Сьогодні на ринку праці повністю домінують роботодавці. Через падіння доходів багато підприємств звільнили працівників і скоротили рівень оплати праці. Ситуація на ринку праці ускладнюється і тим, що багато підприємств розташовані на тимчасово окупованих територіях, знаходяться в невідповідних умовах, змушені переїжджати або не можуть працювати на повну потужність через ринкові та логістичні обмеження. З цієї причини найближчим часом подолати безробіття буде дуже складно.

У 2022 році найбільше безробітних (за видами економічної діяльності підпри-

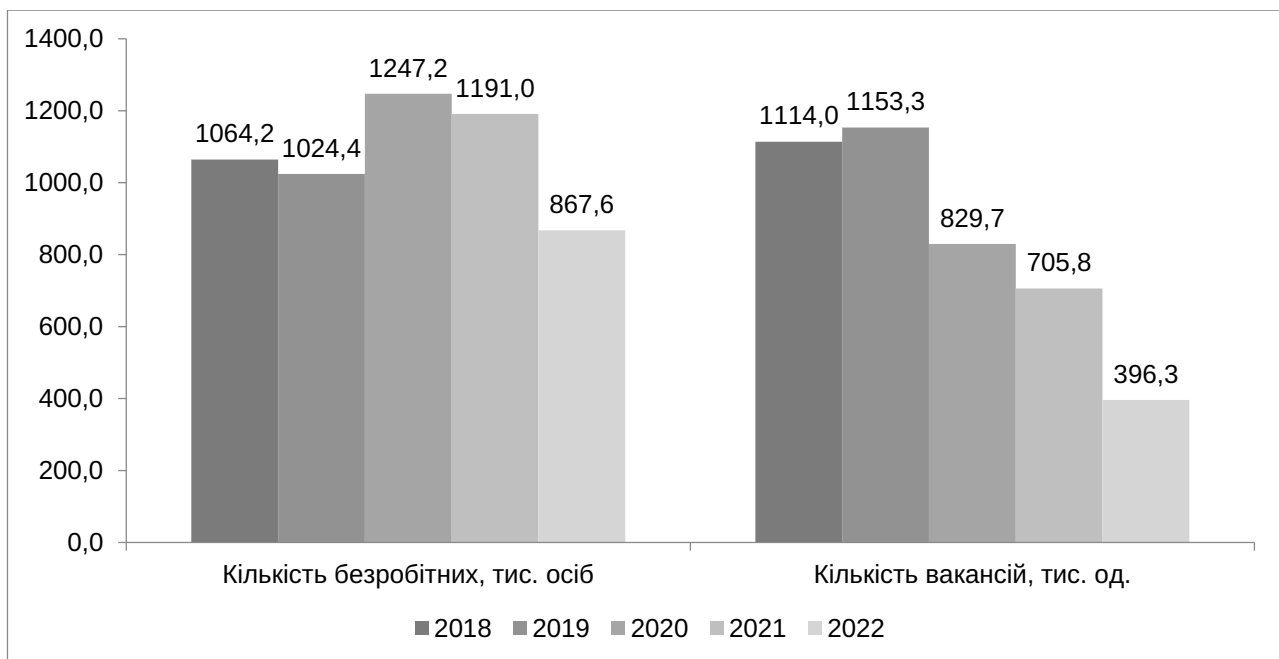

Рис. 1. Пропозиції вакантних місць та показник безробітних на ринку праці України

Джерело: сформовано авторами на основі [5]

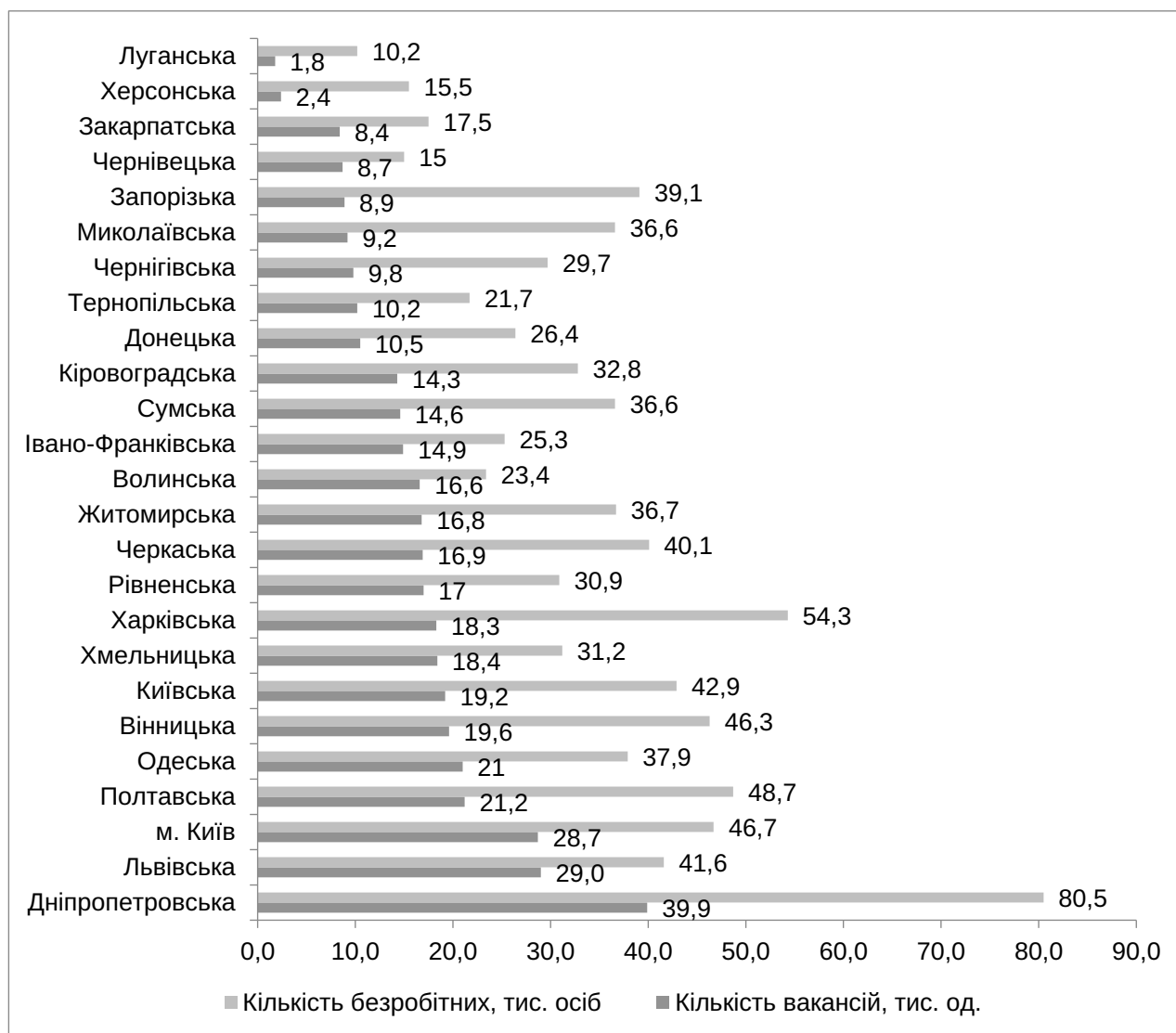

Рис. 2. Пропозиції вакантних місць та показник безробітних на ринку праці за регіонами у 2022 році в Україні

Джерело: сформовано авторами на основі [5]

емств, на яких вони раніше працювали) зафіксовано у сфері будівництва, оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів, професійній, науковій та технічній діяльності, фінансовій та страховій діяльності, освіті. Водночас найменше безробітних було у сільському, лісовому та рибному господарстві, державному управлінні та обороні, обов'язковому соціальному страхуванні (табл. 1).

Серед професій, де у 2022 році зафіксовано найбільшу кількість працевлаштованих безробітних осіб, варто відзначити сферу вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (табл. 2).

З огляду на подолання проблем, що перешкоджають функціонуванню ринку праці в умовах воєнного стану та у повоєнний період, доцільно сприяти повній продуктивній зайнятості та реалізації здібностей особистості в трудовій діяльності, відповідно вирішуючи такі завдання [7]:

1) впроваджувати нові активні програми зайнятості та проводити моніторинг ефективності їх реалізації як інструменту запобігання вивільненню працівників та уникнення безробіття у разі падіння виробництва;

2) впроваджувати програми мобільності завдяки підтримці у переїзді до іншого регіону на роботу;

Таблиця 1

**Кількість осіб, які мали статус безробітного
(за видами економічної діяльності підприємств, на яких вони раніше працювали), осіб**

	2021 рік	2022 рік	Темпи зростання (зниження)
Усього	1191008	867636	72,8
Особи, які раніше працювали	1034172	756575	73,2
<i>з них: за видами економічної діяльності:</i>			
Сільське, лісове та рибне господарство	187610	110143	58,7
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	11109	9080	81,7
Переробна промисловість	144375	113681	78,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	23378	17298	74,0
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	9518	7524	79,1
Будівництво	32320	28292	87,5
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	180922	155056	85,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	53119	42732	80,4
Тимчасове розміщування й організація харчування	30175	20426	67,7
Інформація та телекомунікації	13883	10572	76,2
Фінансова та страхова діяльність	23990	20484	85,4
Операції з нерухомим майном	9041	6955	76,9
Професійна, наукова та технічна діяльність	20191	17275	85,6
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	25798	19825	76,8
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	167007	102837	61,6
Освіта	30802	25882	84,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	55207	37547	68,0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6480	4902	75,6
Надання інших видів послуг	9247	6064	65,6

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

3) відкрити національний ринок праці для іноземних кваліфікованих працівників;

4) впроваджувати у роботу Державної служби зайнятості нові інструменти щодо індивідуального підходу, сприяння (розширення) співпраці з роботодавцями з використанням інформаційних технологій;

5) реалізувати програми економічного оздоровлення громадян України, які тривалий час працювали за кордоном;

6) сформувати сучасну інформаційно-аналітичну систему Державної служби зайнятості;

7) регулювати діяльність приватних агентств зайнятості, впроваджувати міжна-

родні стандарти шляхом прийняття відповідних законопроектів (переведення всіх приватних агентств зайнятості з ліцензування на сертифікацію);

8) розвивати систему освіти дорослих, що забезпечує подальший розвиток неформальної освіти та підтвердження професійних кваліфікацій;

9) регулювати господарську діяльність домогосподарств шляхом розробки та введення в дію відповідних законопроектів.

Стабілізація ринку праці має бути одним із найважливіших завдань національної політики, враховуючи появу різних груп населення (людей з інвалідністю), які постраждали від

Таблиця 2

**Топ-20 видів економічної діяльності,
де найбільше працевлаштованих безробітних у 2022 році**

№	Вид економічної діяльності	Кількість працевлаштованих безробітних
1	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур	46246
2	Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами	11978
3	Загальна середня освіта	11528
4	Державне управління загального характеру	8733
5	Діяльність у сфері оборони	8493
6	Діяльність лікарняних закладів	6774
7	Постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря	6265
8	Інші види роздрібною торгівлі в неспеціалізованих магазинах	4065
9	Дошкільна освіта	3834
10	Вантажний автомобільний транспорт	3129
11	Діяльність національної пошти	2844
12	Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування	2744
13	Забір очищення та постачання води	2389
14	Будівництво житлових і нежитлових будівель	2293
15	Комплексне обслуговування об'єктів	2138
16	Виробництво хліба та хлібобулочних виробів	2046
17	Регулювання у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та інших соціальних сферах, крім обов'язкового соціального страхування	2016
18	Виробництво цегли, черепиці та інших будівельних виробів із випаленої глини	1892
19	Перероблення молока, виробництво масла та сиру	1820
20	Неспеціалізована оптова торгівля	1662

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

військової агресії. Центральною темою після-воєнного відновлення ринку праці має стати підвищення рівня зайнятості, що має включати гарантії прожиткового мінімуму, соціальну підтримку та комплексні програми підвищення мінімальної заробітної плати.

Потреба в кваліфікованих робітниках після війни залежатиме від обраної Україною економічної стратегії розвитку. У центрі уваги має бути також реалізація програм, спрямованих на повернення біженців та їх успішну реінтеграцію в нове середовище.

Висновки. В результаті проведених досліджень встановлено, що швидко відновити довоєнну ситуацію на ринку праці буде складно, країні необхідно визначитися з

напрямами, яким віддати перевагу найближчим часом, щоб суттєво відновити параметри ринку праці до якісно нового рівня. Так, безумовно, стабілізація ситуації на ринку праці має враховувати відновлення людського потенціалу та капіталу, створення стимулів для швидкого працевлаштування працівників, формування ефективних програм перепідготовки та підвищення кваліфікації відповідно до вимог поточної ситуації, залучення донорських коштів для створення нових робочих місць, прогнозування потенційних робочих місць, які будуть користуватися попитом, розробку та реалізацію програм зайнятості для внутрішньо переміщених осіб, розвиток форм дистанційної зайнятості працівників тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азьмук Н. А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1. С. 171–179.
2. Швець П. А. Ринок праці в Україні: реалії сьогодення та перспективи. 2022. С. 232-325. URL: http://projects.dune-hd.com/bitstream/handle/2010/37881/2-5722_68.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
3. Пасєка С. Р., Гуменюк А. В. Ринок праці України в умовах війни: виклики, можливості, перспективи. *Вісник ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2022. Том 26. № 1–2. С. 95–103.
4. Васильців Т., Левицька О., Рудковський О. Структурні диспропорції і дисбаланси ринку праці областей Карпатського регіону України в умовах війни: тенденції, загрози, орієнтири політики стабілізації й використання можливостей. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 37. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1196>.
5. Попит та пропозиція на зареєстрованому ринку праці у 2022 році. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>.
6. Ситуація на зареєстрованому ринку праці та діяльність Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>.
7. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>.

REFERENCES:

1. Azmuk, N. A. (2022). Transformatsiia rynku pratsi v umovakh viiny: vyklyky ta stratehii vidtvorennia robochoi syly [Transformation of the labor market in the conditions of war: challenges and strategies for reproduction of the workforce]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of economic science of Ukraine*, 1, 171–179. [in Ukrainian]
2. Shvets, P. A. (2022). Rynok pratsi v Ukraini: realii sohodennia ta perspektyvy [The labor market in Ukraine: current realities and prospects]. 232–325. URL: http://projects.dune-hd.com/bitstream/handle/2010/37881/2-5722_68.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [in Ukrainian]
3. Pasiaka, S. R., Humeniuk, A. V. (2022). Rynok pratsi Ukrainy v umovakh viiny: vyklyky, mozhlyvosti, perspektyvy [The labor market of Ukraine in the conditions of war: challenges, opportunities, prospects]. *Visnyk ChNU im. B. Khmelnytskoho. Seriiia «Ekonomichni nauky» – Bulletin of ChNU named after B. Khmelnytskyi. Series «Economic Sciences»*, 26 (1–2), 95–103. [in Ukrainian]
4. Vasylytsiv, T., Levytska, O., Rudkovskyi, O. (2022). Strukturni dysproportsii i dysbalansy rynku pratsi oblastei Karpatskoho rehionu Ukrainy v umovakh viiny: tendentsii, zahrozy, oriientyry polityky stabilizatsii y vykorystannia mozhlyvostei [Structural disproportions and imbalances of the labor market of the regions of the Carpathian region of Ukraine in the conditions of war: trends, threats, orientations of the policy of stabilization and use of opportunities]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 37. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1196>. [in Ukrainian]
5. Popyt ta propozytsiia na zareiestrovanomu rynku pratsi u 2022 rotsi [Demand and supply on the registered labor market in 2022]. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67>. [in Ukrainian]
6. Sytuatsiia na zareiestrovanomu rynku pratsi ta diialnist Derzhavnoi sluzhby zainiatosti [The situation on the registered labor market and the activities of the State Employment Service]. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>. [in Ukrainian]
7. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Vidnovlennia ta rozvytok ekonomiky» [Project of the Recovery Plan of Ukraine. Materials of the working group «Recovery and development of the economy»]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>. [in Ukrainian]